

บทสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานของบ้านหนองปากตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา : การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการกำเนิดและการดำรงอยู่ของหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานของบ้านหนองปากตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีการวิจัยเอกสารและการวิจัยเชิงสำรวจโดยใช้แบบสำรวจ การสังเกต และสัมภาษณ์ผู้ชำนาญการจักสาน กัยวิธีการของประวัติศาสตร์การบอกเล่า แล้วนำข้อมูลที่ไ้มาตรวจสอบความถูกต้อง ความน่าเชื่อถือ และความสมบูรณ์ของข้อมูลนำมาวิเคราะห์แล้วเรียบเรียงนำเสนอในการพรรณาคความ

สรุปผลการวิจัย

บ้านหนองปากตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นหมู่บ้านที่มีไม้ไผ่เป็นทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมาก ไม้ไผ่จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านหนองปากตอง โดยผลิตเพื่อประโยชน์ใช้สอย บางครั้งก็เหลือพอที่จะแลกเปลี่ยนหรือขายให้แก่เพื่อนบ้านหรือบุคคลต่างถิ่นที่เข้ามาในหมู่บ้าน เป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวอีกทางหนึ่ง

ราษฎรในหมู่บ้านหนองปากตองเกือบทุกหลังคาเรือน ส่วนใหญ่จะมีอาชีพทำนามีจำนวนเล็กน้อยที่ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงสัตว์และรับจ้าง ในเวลาว่างเกือบทุกหลังคาเรือน จะใช้ไม้ไผ่มาทำของใช้ในครอบครัว เช่น กระบุง ตะกร้า เข่ง ชะลอม

ลอบ ไซ โดยใช้ความรู้ที่ได้จากการสังเกต การศึกษาอย่างค่อยเป็นค่อยไป เมื่อ
 รู้ถึงคุณสมบัติและลักษณะพิเศษของไม้แล้ว นำมาใช้ประโยชน์โดยการออกแบบที่เหมาะสม
 กับการใช้สอย เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ชาวบ้านหนองปลาตอง สร้างสรรค์จากภูมิปัญญา
 บ้านหนองปลาตองมีหัตถกรรมเครื่องจักสานเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่สำคัญ
 ราษฎรในหมู่บ้านหนองปลาตองมีการทำเครื่องจักสานนับเป็นเวลาร้อย ๆ ปีมาแล้ว และ
 ยังคงมีการถ่ายทอดความรู้ในค้ำานหัตถกรรมเครื่องจักสานต่อเนื่องกันมาจนทุกวันนี้ ซึ่ง
 ผลจากการวิจัยถึงสาเหตุการเกิดหัตถกรรม การดำรงอยู่ และกระบวนการถ่ายทอด
 หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านหนองปลาตอง อำเภอ
 พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา กล่าวโดยสังเขปได้ดังนี้

การกำเนิดหัตถกรรมเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านหนองปลาตอง อำเภอ
 พนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

หัตถกรรมเครื่องจักสานของบ้านหนองปลาตอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัด
 ฉะเชิงเทรา มีกำเนิดมาจากชาวไทยพวนที่อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนที่บ้านหนองปลาตอง
 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์
 เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านหนองปลาตอง ได้นำความรู้ที่ติดตัวมาใช้ให้เป็นประโยชน์
 ในการดำเนินชีวิต มีการสร้างที่อยู่อาศัยโดยประติษฐานเป็นฝาซัดตะ ทำเครื่องมือ
 เครื่องใช้ต่าง ๆ ในการทำมาหากิน เช่น กระจุง สำหรับใส่ข้าวเปลือก ทำเครื่องมือ
 จับปลา ไค้แก๊ ลอบ ไซ ทำเครื่องใช้สอยต่าง ๆ เช่น กระจาก กระจัง
 กระจอน ฯลฯ ซึ่งเครื่องจักสานเหล่านี้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความใกล้ชิดกับชาวบ้าน
 หนองปลาตองมาตั้งแต่อดีต และปัจจุบันนี้ก็ยังมีความต้องการในการใช้สอยเช่นกัน

จากผลการวิจัยการเกิดหัตถกรรมเครื่องจักสานของชาวบ้านหนองปลาตอง
 อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า เครื่องจักสานของหมู่บ้านเกิดขึ้น
 ตามความจำเป็นในการดำรงชีวิต เป็นผลมาจากแรงผลักดันอันเป็นมูลเหตุให้เกิด
 การผลิตเครื่องจักสานที่สำคัญมี 3 ประการคือ

1. ความจำเป็นในการดำรงชีวิต เป็นแรงผลักดันที่ทำให้เกิดการทำให้เครื่องจักสานที่สำคัญทางหนึ่ง เนื่องจากสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านหนองปลาตองมีอาชีพทางเกษตรกรรม อาชีพเหล่านี้ทำให้คนในหมู่บ้านต้องผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ขึ้นเอง ดังนั้นจึงนำวัสดุที่อยู่ในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ โดยได้รับการออกแบบอย่างสมบูรณ์ทั้งด้านประโยชน์ใช้สอยและรูปร่าง นอกจากนี้เครื่องจักสานยังมีส่วนร่วมในการกินอยู่หลับนอน ซึ่งเห็นได้จากการบริโภค ถ้ามีการบริโภคข้าวเหนียว จะใช้หวนหนึ่งข้าวเหนียว มีการใช้ฝาชีสำหรับปิดกับข้าว เสื่อลำแพนสำหรับทำฝาม้านหรือปูนั่ง สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า เครื่องจักสานเกิดขึ้นจากความจำเป็นในการดำรงชีวิต

2. ความจำเป็นที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติตามสภาพภูมิศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการ ด้านประโยชน์ใช้สอยให้เกิดความสะดวกสบาย ชาวบ้านหนองปลาตองจะทำเครื่องมือเครื่องใช้เอง ในอดีตจะมีการทำแผงเกวียน เพื่อใช้กันสิ่งของไม่ให้หล่นในเวลาเดินทาง นอกจากนี้การทำเครื่องจักสานตามแรงผลักดันของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่เห็นได้ชัดคือ เครื่องมือเครื่องใช้ในการจับปลาและสัตว์น้ำจืด โดยอาศัยวัสดุในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น ลอบ ไซ จะใช้ถักกุงปลาตามริมแม่น้ำลำคลองที่มีน้ำไหล ช่อไซสำหรับใส่สัตว์น้ำที่จับได้

3. ความจำเป็นในการทำเครื่องจักสานที่เกิดจากความเชื่อ ขนบประเพณี และศาสนา เครื่องจักสานจำนวนไม่น้อย เกิดขึ้นจากความเชื่อ ขนบประเพณี และศาสนาของชาวบ้านหนองปลาตอง ซึ่งจะเห็นได้จากการสานเฉลว นำมาปักในนาข้าว เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้าย หรือปักในหม้อยา เพื่อให้รู้ว่าเป็นหม้อยา ห้ามยกสิ่งของข้ามหรือใช้กระดิ่งในการประกอบพิธีหลอกล่อผี เป็นต้น

จากแรงผลักดันอันเป็นมูลเหตุสำคัญทั้ง 3 ประการ ที่ก่อให้เกิดหัตถกรรมเครื่องจักสาน จะเห็นได้ว่า เครื่องจักสานยังเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านหนองปลาตอง และยังคงมีความสำคัญมาจนทุกวันนี้

พัฒนาการของหัตถกรรมเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

เครื่องจักสานของบ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่ทำในปัจจุบันนี้ ยังคงมีรูปแบบเช่นเดียวกับเครื่องจักสานที่ทำขึ้นในครั้งแรก และมีการใช้วัสดุเช่นเดียวกันคือ ไม้ไผ่ ซึ่งเป็นวัสดุที่พื้นบ้าน แต่เครื่องจักสานของบ้านหนองปลาทองมีการพัฒนาไปอย่างช้า ๆ จนดูเหมือนว่าเครื่องจักสานมิได้พัฒนาเปลี่ยนแปลง เพราะมีสาเหตุมาจาก

1. กระบวนการสร้างสรรค์เครื่องจักสาน มีประโยชน์ในการใช้สอยเฉพาะอย่าง เช่น ใช้เป็นภาชนะ ใช้เป็นเครื่องมือจับสัตว์น้ำ ทำให้รูปแบบของเครื่องจักสานไม่มีการเปลี่ยนแปลง

2. ความจำกัดในค่านวัสดุ ก็จะทำให้จากการใช้วัสดุมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ยังคงใช้ไม้ไผ่อยู่ ซึ่งส่งผลไปถึงการกำหนดรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย และขั้นตอนการทำ

3. ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เป็นตัวกำหนดการทำเครื่องจักสาน เนื่องจากเครื่องจักสานชนิดใดที่ใช้ในขนบประเพณี ความเชื่อ และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ก็จะมีการใช้เครื่องจักสานชนิดนั้นต่อไป โดยไม่มีการเปลี่ยนรูปแบบจากเดิม เพราะความเหมาะสมในการใช้สอย

ถึงแม้ว่าเครื่องจักสานของบ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา จะมีการพัฒนาไปอย่างช้า ๆ ก็ตาม แต่ก็มีเครื่องจักสานได้รับการพัฒนาในค่าน ๆ ดังนี้

1. ขนาด เครื่องจักสานจะมีการพัฒนาขนาดให้เหมาะสมกับการใช้สอย โดยมีการทำขนาดของเครื่องจักสานให้มีหลายขนาด และมีการทำให้เล็กกว่าเดิม เพื่อความสะดวกในการใช้สอย

2. รูปร่าง จะมีการทำให้มีความกระตือรือร้นว่าเดิม หรืออาจจะเปลี่ยนรูปทรง เช่น ตะกร้า จากทรงกลมเป็นทรงรี หรือทรงเหลี่ยม

3. สี จากของเดิมมีการย้อมเพียงสีเดียวคือ สีดำ ปัจจุบันได้รับการพัฒนาให้มีหลายสี เช่น สีชมพู สีแดง สีเหลือง ฯลฯ

4. ลวดลาย มีการพัฒนาลวดลายเพิ่มขึ้น เช่น กระบุงในสมัยก่อนสานลายซีกหีบ ปัจจุบันได้พัฒนาเป็นการสานลายซีก ประกอบกับการให้สีของคอกที่มีหลายสี ทำให้มีความสวยงามยิ่งขึ้น

จากการที่เครื่องจักสานของบ้านหนองปลาทอง มีการทำมานานแล้วนับเป็นร้อย ๆ ปี และสืบต่อกันมา จึงมีความสมบูรณ์ทั้งในด้านการใช้สอย ความงามเป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้าน จึงเป็นรสนิยมตกทอดสืบต่อกันมาในหมู่บ้าน

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การดำรงอยู่ของหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านหนองปลาทอง
อำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากลักษณะสภาพภูมิศาสตร์ของบ้านหนองปลาทอง อำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นที่ราบลุ่ม และมีหนองน้ำใหญ่ ชาวบ้านหนองปลาทองจึงมีอาชีพ เกษตรกรรมเป็นหลัก และต้องผลิตเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต เนื่องจาก ยังมีความจำเป็นในค่านิยมใช้สอย เช่น การใช้สอยในอาชีพการงาน การใช้สอยค้ำอุปโภค บริโภค การใช้สอยในชนบประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา

เครื่องจักสานมีความจำเป็นต่อการใช้สอยในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน หนองปลาทอง เช่น ในอดีต กระบุงใช้ใส่ข้าวเปลือก ตะกร้าใช้ใส่ของใช้ประจำตัว หรือใส่ของเวลาไปนอกบ้านหรือไปทำบุญที่วัด ซึ่งปัจจุบันนี้ เครื่องจักสานเหล่านี้ก็ยัง คงใช้ประโยชน์เช่นเดียวกัน ทั้งนี้จึงมีการถ่ายทอดรูปแบบเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญา ท้องถิ่นต่อ ๆ กันมาจนทุกวันนี้

กระบวนการถ่ายทอดหัตถกรรมเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองปลาทอง
อำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากการกำเนิดและการดำรงอยู่ของหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานของ บ้านหนองปลาทอง อำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นหลักฐานที่แสดง ให้เห็นชัดเจนว่า ชาวบ้านหนองปลาทองได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับหัตถกรรม เครื่องจักสานมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้กระบวนการถ่ายทอดหัตถกรรมเครื่องจักสาน จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญ ผู้วิจัยจึงขอเสนอกระบวนการถ่ายทอดหัตถกรรม เครื่องจักสานของบ้านหนองปลาทอง อำเภอนมสามัคคี จังหวัดฉะเชิงเทรา ใน หัวข้อต่อไปนี้

1. แหล่งความรู้ในการถ่ายทอดหัตถกรรมเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากการวิจัยเกี่ยวกับหัตถกรรมเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า แหล่งความรู้ในการถ่ายทอดหัตถกรรมเครื่องจักสาน มีดังนี้

1.1 ครอบครัว เป็นแหล่งความรู้แห่งแรกที่ได้การศึกษาอบรมแก่บุตรหลาน เพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่ดี มีความรู้ในการประกอบอาชีพ บิคามารคา ญาติผู้ใหญ่ในบ้าน มีความรู้ในด้านวิชาใด ก็จะได้ถ่ายทอดความรู้ของตนในวิชาที่ตนรู้ เช่น ชาวบ้านหนองป่าทอง มีความรู้ในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน บุตรหลานของตนก็สามารถทำหัตถกรรมเครื่องจักสานได้เช่นกัน

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า แหล่งความรู้ของชาวบ้านหนองป่าทอง ได้รับความถ่ายทอดจากครอบครัว โดยบุคคลที่เป็นแหล่งความรู้ในการถ่ายทอด ได้แก่ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ในบางครั้งก็จะสอนน้อง หรือน้องจะสอนพี่

1.2 หน่วยราชการ จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการผลิต พบว่า เคยดูการสาธิตและฝึกอบรมระยะสั้น ในการจักสานผลิตภัณฑ์ตามรูปแบบใหม่ และ การใช้เครื่องมือทุ่นแรง โดยไปอบรมการทำตะกร้าลายคอกพิบูล ทั้งวิธีการ ย้อมสีคอกและการสาน ที่ตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา นอกจากนี้ยังได้ไปศึกษาดูงานการทำกระดาษสา และตะเกียงไม้ไผ่ที่อำเภอพนสนิคม จังหวัดชลบุรี และได้นำความรู้เหล่านี้มาประสิทธิ์หัตถกรรมเครื่องจักสาน และยังมีเครื่องผ่าไม้ เครื่องจักคอก ที่พัฒนาชุมชนนำไปสาธิตให้แก่ชาวบ้านหนองป่าทอง แต่ไม่มีผู้ประกอบการผลิตผู้ใดสนใจที่จะใช้เครื่องจักรทุ่นแรง เพราะเครื่องจักรไม่สามารถจักคอกไม้ไผ่ให้มีคุณภาพดีเท่าการใช้มือ ประกอบกับความไม่เคยชิน จึงไม่นิยมใช้

นอกจากนี้ หน่วยงานของทางราชการยังให้ความช่วยเหลือในด้านการลงทุน เช่น กลุ่มแม่บ้านเคหะกิจเกษตร กลุ่มเกษตรกรตำบล และกรมพัฒนาชุมชน ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน อำเภอพนมสารคาม ได้ให้ความร่วมมือในการหาตลาด และการจำหน่ายอีกด้วย โดยมีการพบปะกับราษฎรบ้านหนองป่าทอง 2 - 3 เดือนต่อครั้ง

1.3 โรงเรียน โรงเรียนประถมศึกษาจะเป็นแหล่งถ่ายทอดที่สำคัญ เนื่องจากนักเรียนจะได้รับความรู้ด้านจักสานจากโรงเรียน โดยโรงเรียนจะมีการสอนงานสาน ซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานให้แก่ นักเรียน วิธีการสอนเป็นแบบครูและนักเรียน โดยให้นักเรียนไปหาทอเอง ถ้าหาไม่ได้ก็ใช้กระดาษแข็งตัดเป็นเส้น ทอไม้ไผ่มี 2 สี สีหนึ่งเป็นเส้นนอน สีหนึ่งเป็นเส้นยืน เพื่อให้ นักเรียนเข้าใจในหลักการสาน จึงสอนเฉพาะลวดลายง่าย ๆ เช่น ลายซีกหนึ่ง ลายซีกสอง ลายซีกสาม

ในปัจจุบันนี้ ได้มีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นตามหลักการของหลักสูตรประถมศึกษา ปี พ.ศ. 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เปิดโอกาสให้ทางโรงเรียนสามารถปรับและพัฒนาหลักสูตรขึ้นใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นได้ จากจุดนี้ โรงเรียนใช้เป็นแนวทางในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยพิจารณาว่า ในท้องถิ่นนั้นต้องการให้ความรู้อะไรแก่นักเรียน ดังนั้นทางโรงเรียนจึงต้องเปลี่ยนบทบาทการเป็นผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญการสอนหนังสือมาเป็นผู้ไม่รู้ และพร้อมที่จะเรียนจากชาวบ้านที่เป็นผู้รู้ โดยเชิญปราชญ์ชาวบ้านหรือบุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นมาดำเนินการเรียนการสอน เพื่อให้ นักเรียนที่จบชั้นออกไป สามารถนำความรู้เหล่านี้ไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ จึงนับว่าโรงเรียนเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งเช่นกัน

2. ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดหัตถกรรมเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองปลาทอง อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากการวิจัย พบว่า ผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอดหัตถกรรมเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านหนองปลาทอง อำเภอนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ประกอบด้วย

2.1 ครอบครัว ผู้ถ่ายทอดจะประกอบค้ำยพ่อแม่ หรือบรรพบุรุษ ในครอบครัว ได้แก่ ปู่ย่า ตายาย พี่ป้าอา ผู้รับการถ่ายทอดได้แก่ บุตรหลานที่อยู่ในครอบครัวนี้ ถ้าพ่อแม่มีความรู้ความชำนาญในการทำหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ลูกจะได้รับการถ่ายทอดการทำหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่เช่นกัน อาจจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม

2.2 เพื่อนบ้าน ผู้ถ่ายทอดจากเพื่อนบ้านจะมีน้อยมาก เพราะทุกบ้านที่มีการทำเครื่องจักสาน จะทำเหมือน ๆ กัน เพราะมีความต้องการในด้านการใช้สอยเหมือนกัน แต่มีบางบ้านที่ถนัดทำเครื่องจักสานไม่เหมือนกัน ถ้ามีความต้องการทำเครื่องจักสานชนิดนั้น ก็ไปขอให้ช่วยสอนให้ได้

2.3 วิทยากรภายนอกหมู่บ้าน โดยการเชิญเข้ามาเป็นวิทยากร เช่น การเชิญนางสมจิตต์ หมื่นพิชิต จากบ้านธารพุก ตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เข้ามาสอนการย้อมสีตอกและการทำตะกร้าลายคอกพิบูล หรือในการทำตะเกียงไม้ไผ่และกระจาดลายควา โดยไปเรียนที่อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี ซึ่งบุคคลเหล่านี้ถือว่าเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในหมู่บ้านที่เป็นผู้รับการถ่ายทอด

3. วิธีการถ่ายทอดหัตถกรรมเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา

การถ่ายทอดหัตถกรรมเครื่องจักสาน จะเป็นการถ่ายทอดวิธีการทำจากครอบครัวมากที่สุดซึ่งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเครื่องจักสานที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ ลักษณะการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษยังคงมีอยู่จากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง แม้ว่าสภาพต่าง ๆ ทางสังคมจะทำให้ลักษณะการถ่ายทอดความรู้จะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม เช่น การเรียนรู้จากเพื่อนบ้าน การฝึกเลียนแบบเครื่องจักสานที่ได้ความนิยมนักยคนเอง หรือการฝึกอบรมจากหน่วยราชการ ก็คือ สิ่งเหล่านี้เป็นวิธีการถ่ายทอดการเรียนรู้เครื่องจักสาน ซึ่งมีรายละเอียดกล่าวไว้ดังนี้

3.1 การถ่ายทอดการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ การทำเครื่องจักสาน เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ชาวชนบททั่วไป รวมทั้งชาวบ้านหนองปลาทองทำขึ้นใช้เอง เพื่อประโยชน์การใช้สอย แทบทุกครอบครัวของหมู่บ้านจะสามารถทำขึ้นได้เอง เป็นส่วนใหญ่ วิชาการจักสานนั้นจะสอนสืบทอดกันในครอบครัวตั้งแต่พ่อสอนลูก แม่สอนลูก พี่สอนน้อง และสอนกันในหมู่ญาติพี่น้อง และคนที่สอนก็ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ เช่นกัน ซึ่งวิธีการถ่ายทอดโดยการบอกเล่าด้วยปาก หรือที่เรียกว่าแบบมุขปาฐะ ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริง และฝึกหัดทำไปเรื่อย ๆ จนเกิดความชำนาญในที่สุด คำพูดที่ใช้สอน จะคล้องจองกันง่าย ๆ สั้น ๆ โดยไม่จำเป็นต้องเขียนบันทึกหรือเขียนตัวหนังสือไว้ ซึ่งอาจเป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะให้จักจาง่าย ๆ ดังตัวอย่างคำสอน วิธีการจักสานขึ้นรูปเป็นลวดลายสาน เช่น การสานลายซีกแบยต่าง ๆ "ยกหนึ่ง ช่มหนึ่ง", "ยกหนึ่ง ช่มสอง", "ยกสอง ช่มหนึ่ง", "ยกสอง ช่มสอง", "ยกสอง ช่มสาม" และ "ยกสาม ช่มสาม"

เมื่อผู้รับการถ่ายทอดได้เห็นและจดจำวิธีการทำรูปแบบเครื่องจักสานได้แล้ว ก็จะทำไปเรื่อย ๆ จนเกิดความชำนาญในที่สุด ถ้าตรงไหนทำไม่ได้ จะมีผู้ใหญ่ให้คำแนะนำ

3.2 การฝึกฝนด้วยตนเอง จากการที่บรรพบุรุษในครอบครัวมีการทำเครื่องจักสานสืบทอดกันมาช้านาน โดยทำมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ทำให้มีความเคยชินกับเครื่องจักสาน เนื่องจากได้พบเห็นทุกวัน เมื่อต้องการทำ สามารถทำเองได้โดยไม่ต้องมีใครสอน ซึ่งวิธีการนี้ปัจจุบันก็ยังคงมีอยู่ แต่ในบางครั้งการถ่ายทอดการเรียนรู้ด้วยวิธีนี้ จะใช้ควบคู่กับการถ่ายทอดวิธีการเรียนจากบรรพบุรุษไปด้วย ถ้าเป็นเครื่องจักสานที่ทำยาก เช่น การเข้าขอบกระบุง ซึ่งจะเข้าขอบให้กลม ทำได้ยาก ต้องให้พ่อสอนให้ทำ

ในปัจจุบัน มีการทำเครื่องจักสานที่ไม่เคยทำมาก่อนในหมู่บ้าน ได้แก่ หมวกใบเล็ก ที่ใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง โดยมีตัวอย่างมาให้ลูกก็สามารถทำได้ โดยใช้วิธีการเลียนแบบ ซึ่งวิธีการนี้ก็เป็นการฝึกฝนด้วยตัวเองเช่นเดียวกัน

3.3 การเรียนรู้และฝึกฝนจากเพื่อนบ้าน เนื่องจากความถนัดในการทำเครื่องจักสานของแต่ละครอบครัวไม่เหมือนกัน เช่น บางครอบครัวมีความถนัดในการทำกระบุง บางครอบครัวมีความถนัดในการทำตะกร้า บางครอบครัวมีความถนัดในการทำตะแครง จึงต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้กัน ซึ่งวิธีการถ่ายทอดจะเป็นการบอกเล่าด้วยปาก โดยผู้เรียนจะนำตอกไปและขอให้สอน ซึ่งผู้สอนก็จะสอนโดยการปฏิบัติจริง บอกวิธีการทำด้วยการบอกเล่า หรือบางครั้งคนในหมู่บ้านก็จะรวมกลุ่มกันทำเครื่องจักสาน ถ้าฝึกซ้ำๆ ฝึกจนชิน ก็จะถามตรงนั้นเลย ทำให้ทำเครื่องจักสานชนิดนั้นไ้รวดเร็ว และการสอนจะไม่มีการปิดบังความรู้กัน

3.4 การเรียนรู้จากการฝึกอบรมของหน่วยราชการ ได้แก่ กรมพัฒนาชุมชน ใ้สำนักกลุ่มจักสานของบ้านหนองป่าทอง ไปเรียนรู้การทำตะกร้าลายพิกัด ที่ตำบลบ้านช่อง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ทั้งวิธีการถ่ายทอดให้เป็นสีต่าง ๆ และการสานลายจนสำเร็จเป็นตะกร้า ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา มีการส่งเสริมการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน เช่นเดียวกัน โดยพาไปดูการสานกระจากลายดาวและตะเกียงไม้ไผ่ที่อำเภอพนมสนิคม จังหวัดชลบุรี เป็นเวลา 3 วัน ซึ่งบุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดนี้ให้นำเอาวิธีการทำมาเผยแพร่ให้คนในหมู่บ้านทำ แต่ปัจจุบันนี้ เป็นที่น่าเสียดายที่มีบุคคลจำนวนหนึ่งในสี่คนของผู้ที่ไปรับการอบรมได้ถึงแก่กรรม ทำให้สูญเสียชีวิตที่ทองถิ่นไปอีกหนึ่งคน

นอกจากการจะเป็นผู้รับการถ่ายทอด บุคคลที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในหมู่บ้านที่มีความเชี่ยวชาญทางด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ก็ยังเป็นผู้ให้แก่คนในหมู่บ้าน นอกจากจะสอนคนในครอบครัวแล้ว ก็ยังสอนวิธีการทำเครื่องจักสานตามที่ต่าง ๆ ดังนี้

1. โรงเรียน สถานที่สอนได้แก่ โรงเรียนบ้านหนองป่าทอง ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำหมู่บ้าน บุคคลที่ไปสอนมีเพียง 2 คนคือ นางแพง กันแสง และนางบุญมี เฉียงไต้ โดยสอนการทำพัดและกระจากลายดาว สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในการสอนจะให้เด็กเรียนเหลาไม้ไปเอง ถ้าเหลาไม้ได้ ผู้สอนจะเตรียมไปให้ เนื่องจากมีความจำกัดเรื่องเวลา

เมื่อได้คอกมาแล้วก็ให้ทำพร้อมกัน สอนโดยการปฏิบัติจริงและคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด ซึ่งนักเรียนเหล่านี้ก็ทำได้ เพราะมีพื้นฐานจากบ้านมาก่อน

2. บุคคลต่างหมู่บ้าน จากการศึกษาท้องถิ่นของบ้านหนองป่าทอง ได้รับเชิญไปสอนต่างหมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแหลมไผ่ศรี ตำบลหนอง آهن และตำบลเมืองเก่า ซึ่งอยู่ในอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา บุคคลที่ได้รับเชิญ ได้แก่ นางแพง ทันเฮง และนางเอ็นดู หอมนิยม ซึ่งทั้งสองคนนี้มีวิธีการสอน เช่นเดียวกับการสอนนักเรียน โดยสอนให้ปฏิบัติจริง และคอยให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด แต่การสอนจะแตกต่างจากการสอนนักเรียนเล็กน้อย ตรงที่ผู้เรียนจะต้องเตรียมไม้ไผ่มาเป็นท่อน และต้องเหลาตรงนั้นเลย

จากหลักฐานนี้ สรุปได้ว่า การสอนวิธีการทำเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าทอง จะเป็นการสอนโดยการปฏิบัติจริง แต่จะมีการเรียนรู้วิธีการทำเครื่องจักสานแตกต่างกันตามแหล่งความรู้ และวิธีการถ่ายทอดเหล่านี้ก็ยังคงใช้กันอยู่มาจนทุกวันนี้

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้าน เครื่องจักสานบ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ปรากฏว่าบ้านหนองป่าทองเป็นหมู่บ้านที่มีการทำหัตถกรรมเครื่องจักสานมากที่สุดในอำเภอพนมสารคามนับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านการหัตถกรรมมาถ่ายทอดให้แก่ชาวบ้านเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีความสุขและมีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาของตน มีผลของการวิจัยที่ท่านสนใจและสมควรจะนำมาอภิปราย ซึ่งผู้วิจัยจัดเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. การถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานเป็นการศึกษาแบบธรรมชาติ

วิสัย

หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าทองเป็นมรดกของ

ท้องถิ่นมาตั้งแต่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบัน และมีการถ่ายทอดอย่างต่อเนื่อง นับเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่นำภาคภูมิใจและมีเอกลักษณ์เฉพาะของชาวบ้านหนองป่าทองอย่างเด่นชัด อาทิ หวดหนึ่งข้าวเหนียว กระจอน กระจัง กระจง กระจาค กะโล่ กระจัง ชะลอม ลอบ ไช ลุ่ม ตะเกียง² อันแสดงให้เห็นถึงความเจริญในการดำเนินชีวิตตามวิถีชีวิตของชาวชนบทไทย ที่มีความเป็นอยู่สงบสุขสมบูรณ์ในตนเอง พึ่งตนเองและเกื้อกูลกันระหว่างคนกับธรรมชาติ อันได้แก่ การคิดสร้างสรรค์หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานจากไม้ไผ่มาใช้ประโยชน์ในกันต่าง ๆ ทั้งการอุปโภคและประกอบการบริโภค โดยเป็นเครื่องใช้สอย ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการประกอบกิจกรรมของชุมชนให้ประสบผลสำเร็จตามความเชื่อและประเพณีของคน

ภัยเหตุที่หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าทอง สามารถตอบสนองความต้องการทั้งความเป็นอยู่ ความเชื่อ ประเพณีของชาวบ้านหนองป่าทองได้อย่างเหมาะสมตามสมัยและทันสมัยมาจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน อีกทั้งเป็นอาชีพรองที่เพิ่มพูนรายได้ให้แก่ครอบครัวและหมู่บ้านของตน

ดังนั้น หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา จึงมีการถ่ายทอดค่อย ๆ กันมาอย่างไม่เป็นทางการจากพ่อแม่ สมาชิกในบ้าน เพื่อนบ้าน รวมทั้งบุคคลต่างหมู่บ้าน ในการถ่ายทอดไม่มีหลักสูตรที่แน่นอน ไม่จำกัดเวลา สถานที่เรียน และเรียนด้วยความสมัครใจ ซึ่งการถ่ายทอดแบบนี้เรียกกันว่า การศึกษาแบบธรรมคาวิสัย

ดังนั้น การศึกษาแบบธรรมคาวิสัยจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าทอง ทั้งนี้เพราะว่า หัตถกรรมเครื่องจักสานเป็นมรดกที่ผู้ใหญ่ของบ้านหนองป่าทองต้องการถ่ายทอดให้แก่สมาชิก

² ปรากฏละเอียดในบทที่ 3 หน้า 69 - 70.

เพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ คือ

1. เพื่อให้การศึกษาแก่บุตรหลาน ฝึกฝนให้เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวของหมู่บ้านและประเทศชาติ โดยฝึกฝนทั้งด้านคุณธรรม เช่น การเชื่อฟังผู้ใหญ่ ความมีวินัยในตนเอง การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ความรับผิดชอบในหน้าที่ การงาน ความอดทน ความประณีต รักความสวยงาม ฯลฯ ตลอดจนความรู้ที่สามารถนำมาประกอบอาชีพเพิ่มรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว
2. เพื่อผลิตเครื่องจักสานมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันในค้ำต่าง ๆ ทั้งประกอบการบริโภค การอุปโภค การทำมาหากิน
3. เพื่อเป็นเครื่องมือตอบสนองความเชื่อตามประเพณีของท้องถิ่น

หากพิจารณาวัตถุประสงค์ของการศึกษาแบบธรรมคาวิสัยในการถ่ายทอดหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานดังกล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่าการศึกษาแบบธรรมคาวิสัยในการทำหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานมีความเหมาะสมกับท้องถิ่น อีกทั้งมีความคิดที่ทันสมัย ซึ่งยังคงใช้วิธีการศึกษาเช่นนี้มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเน้นวัตถุประสงค์ของการมีคุณธรรมควบคู่กับการประกอบอาชีพจักสาน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การศึกษาแบบธรรมคาวิสัยสามารถส่งเสริมการประกอบอาชีพการจักสานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และได้รับการส่งเสริมจากหน่วยราชการ โดยศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดฉะเชิงเทรา ดำเนินการโครงการพัฒนาอาชีพจักสาน เพื่อเพิ่มพูนรายได้แก่ประชาชนที่บ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ตั้งแต่ พ.ศ. 2534 เป็นต้นมา³ ทั้งนี้ โครงการดังกล่าวเป็นโครงการที่ส่งเสริมความสนใจในการจักสานของท้องถิ่น ซึ่งได้รับการศึกษามาอย่างต่อเนื่องจากครอบครัวในบ้านหนองปลาทอง ตั้งแต่ รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มาจนถึง พ.ศ. 2534 กิ่งที่ ถวิล ยะหัตตะผู้ใหญ่บ้านของบ้านหนองปลาทอง กล่าวไว้ว่า

³หนังสือ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดฉะเชิงเทรา ที่ 1281/2534 ลงวันที่ 25 มีนาคม 2534.

"...ประชาชนบ้านหนองปลาทอง ตำบลหนองยาว ร่วมกับศูนย์การศึกษา
นอกโรงเรียน จังหวัดฉะเชิงเทรา และคณะกรรมการหมู่บ้านได้ประชุม
ตกลงที่จะช่วยเหลือประชาชนในหมู่บ้านให้ใช้ความถนัดในการจักสาน
ผลิตภัณฑ์ของออกขาย เพื่อเพิ่มรายได้แก่ครอบครัว ตามโครงการ
พัฒนาอาชีพ..."⁴

จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัยสามารถสร้างอาชีพการจักสาน
ให้แก่ชาวบ้านหนองปลาทองในปัจจุบันได้อย่างดี โดยที่ครอบครัวเป็นสถาบันการศึกษา
บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นครู มีลูก หลาน เป็นลูกศิษย์ ส่วนวิชาที่สอนคือ
วิชาการจักสาน ผู้สำเร็จการศึกษาแล้วสามารถนำไปประกอบอาชีพและสร้างชื่อเสียง
ให้แก่ครอบครัวได้ ซึ่งผู้อำนวยการจักสานของบ้านหนองปลาทอง ที่รู้จักกันทั่วไป มี
3 ท่าน คือ

1. นางแพง คັນเฮง
2. นางบุญมี ฉะยิงใต้
3. นางเอื้อง หอมนิยม

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน

หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่ง โดย
เฉพาะบ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นหมู่บ้าน
หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานที่ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวลาวพวนที่เป็น
บรรพบุรุษของชาวบ้านหนองปลาทอง ให้นำความรู้ในค่านการจักสานมาถ่ายทอดให้แก่
ลูกหลานจนกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบัน

ภูมิปัญญาทางการหัตถกรรมเครื่องจักสานเป็นภูมิปัญญาที่แสดงออกมา
ให้เห็นเป็นรูปธรรมคือ เครื่องจักสานชนิดต่าง ๆ ของบ้านหนองปลาทอง ซึ่งแสดงถึง

⁴เรื่องเดียวกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านหนองป่าทองกับธรรมชาติคือ ไม้ ชาวบ้านหนองป่าทอง ใ้พยายามศึกษาสังเกตถึงคุณสมบัติของ ไม้ที่มีมากในหมู่บ้าน และนำส่วนประกอบของ ไม้ นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ใ้กันอย่างมากมาย เช่น

- หน่อไม้ ใ้ประกอบอาหาร
- ใบไม้ ใ้ห่อขนม
- แขนงปลายใบ ใ้ทำไม้กวาด
- ลำต้น ใ้ในการทำเครื่องจักสาน ทำกระดาษ ทำเครื่องดนตรี

ดังนั้น การที่ชาวบ้านหนองป่าทองสามารถเรียนรู้ถึงคุณสมบัติของ ไม้ และนำคุณสมบัติดังกล่าวมาคิดสร้างสรรค์เครื่องใช้ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตได้ อย่างดีนี้แสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาดที่ประกอบคัวของค้ความรู้ในศาสตร์หลาย ศาสตร์ของชาวบ้านหนองป่าทอง ได้แก่

- ด้านสังคมศาสตร์ ถึงแม้ว่าสภาพสังคมของบ้านหนองป่าทองจะเปลี่ยนแปลงไป เพราะมีความเจริญเข้ามาในหมู่บ้าน แต่ชาวบ้านหนองป่าทองใ้ใช้ความรู้ ที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต โดยนำไม้ใ้ ซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มี อยู่ในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เพื่อการดำเนินชีวิต และสนอง ความต้องการของสังคมใ้

- ด้านพฤกษศาสตร์ ชาวบ้านหนองป่าทองจะต้งมีความรู้เกี่ยวกับไม้เป็น อย่างดี นับทั้งแ้คุณสมบัติของไม้ ตลอดจนการนำส่วนต่าง ๆ ของไม้มาใช้ประโยชน์ รวมทั้งการนำลำต้นมาใช้ในการทำเครื่องจักสานตามขั้นตอนที่ใ้รับการถ่ายทอด

- ด้านเทคโนโลยี ชาวบ้านหนองป่าทองใ้ นำเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาใ้ ในการผลิตเครื่องจักสาน เช่น การใช้เครื่องมือในการจักตอก การใช้ส่ววิทยาศาสตร์ ในการยอมตอก ตลอดจนวิธีการเก็บรักษาไม้ใ้ให้มีอายุยืนนาน

- ด้านสุนทรียศาสตร์ เครื่องจักสานที่ชาวบ้านหนองป่าทองผลิตขึ้น จะ มีความงดงาม ทั้งแ้การกำหนดรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย เพื่อให้เครื่อง จักสานตอบสนองประโยชน์ใ้สอยใ้ค้ที่ใ้สุด และเครื่องจักสานที่ใ้ในการทำนุญที่วัด จะมีความงดงามมากกว่าเครื่องจักสานที่ใ้ในชีวิตประจำวัน

- คำนหัตถศึกษา เครื่องจักสานบ้านหนองปลาทอง จะเป็นการผลิต
ด้วยมือเท่านั้น ไม่ใช่เครื่องจักรในการผลิต กังนั้น จึงมีคุณค่าสูง และเป็นที่ยอมรับ
แก่คนทั่วไป

นอกจากนี้ ชาวบ้านหนองปลาทองได้ใช้ประโยชน์จากไม้มาทำเครื่องจักสาน
เป็นการแสดงถึงภูมิปัญญาทางการหัตถกรรมเครื่องจักสานที่ชาวบ้านหนองปลาทองได้
สร้างสรรค์มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เช่น

กระบุง มีวัตถุประสงค์ในการบรรจุของหนัก จึงต้องจักสานให้ทึบ
เพื่อให้เกิดความคงทน

กระจาด ใช้ใส่ผัก ผลไม้ จึงจักสานเป็นภาชนะกลม ๆ เคี้ยว
ลายโปร่งคือ ลายเฉลว เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้
สะดวก ผลไม้จะไ้ไม่เหี่ยวเร็ว

ไซ ใช้กักปลาและกุ้งตัวเล็ก ๆ จึงต้องจักสานใช้ลายถี่
เพื่อมิให้ปลา กุ้ง ลอกออกไปได้

ผ้าชี ใช้ครอบอาหาร เพื่อป้องกันแมลงวันมาตอมอาหาร
จึงต้องสานด้วยลายละเอียดและประณีตสวยงาม
ซึ่งแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาในค่านิยมสุขและ
สุนทรีย์ภาพที่สามารถผสมผสานกันได้อย่างดี

นอกจากนี้ ชาวบ้านหนองปลาทองยังได้แสดงภูมิปัญญาในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสานเพื่อสนองความต้องการทางความเชื่อต่าง ๆ ของตน เพื่อให้เกิดสิริมงคลในการดำรงชีวิต อาทิ พิธีร่อนกระดังง์เด็กอ่อน หลังจากเกิดและอาบน้ำเสร็จ โดยนำกระดังง์มารองรับเด็ก หลังจากอาบน้ำใหม่ ๆ ยังมีการรับขวัญเด็กโดยการเอาสมุก กินสอวางไว้กับเด็กผู้ชายในกระดังง์ และเข็ม ถ้ายสำหรับเด็กหญิง เพื่อสร้างสิริมงคลให้เด็กชายมีความรู้ในวิชาหนังสือ ส่วนเด็กหญิงมีความรู้เรื่องเย็บปักถักร้อยเพื่อการเป็นแม่บ้านในอนาคต

นอกจากความเชื่อในเรื่องการสร้างสิริมงคลให้แก่เด็กแล้ว ชาวบ้านหนองปลาทองยังแสดงภูมิปัญญาในการผสมผสานความเชื่อเรื่องการทำมาหากินกับการสร้างบ้านของชาวบ้าน โดยนำไซ ซึ่งเป็นเครื่องมือในการคักปลา มาวางไว้บนเสาเอก เวลาขึ้นบ้านใหม่ เป็นการคักเงินคักทองให้เข้าบ้าน หรือการทำไซหรือซ่องใบเล็ก ๆ ใส่ไว้ในตู้เวลาขายสินค้า จะคักคักเงินคักทองจากลูกค้า ทำให้ขายดี

จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาของชาวบ้านหนองปลาทองทางค้ำนหัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสาน แสดงให้เห็นว่า ชาวบ้านหนองปลาทองใช้วิธีการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวอย่างชาญฉลาด และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืนและสงบสุขมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งผ่านวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการเรียนรู้ด้วยตนเอง การลงมือทำ และสร้างประสบการณ์การจักสาน โดยไม่มีลายลักษณ์อักษร

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสาน มีการถ่ายทอดให้แก่เด็กและผู้ใหญ่ ซึ่งเด็กจะมีความสนใจในช่วงเวลาสั้น ๆ การถ่ายทอดจึงต้องใช้ถ้อยคำง่าย ๆ สั้น ๆ ไม่จำกัดเวลาเรียนและสถานที่ และใช้การปฏิบัติจริง ส่วนผู้ใหญ่จะใช้วิธีการบอกเล่าโดยตรงและให้ฝึกปฏิบัติ ซึ่งจะรวดเร็วกว่าเด็ก เพราะผู้ใหญ่ได้ผ่านประสบการณ์มาพอสมควรแล้ว ดังนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นของบ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา จึงสามารถถ่ายทอดมาสู่คนรุ่นหลังได้อย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะว่า "ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่หยิบยืมกันได้ ถ่ายทอดได้ มีการปรับปรุงแต่งและปรับใช้หลายชั่วคน"

3. หัตถกรรมพื้นบ้านเครื่องจักสานกับรสนิยมตกทอด

เนื่องจากการทำเครื่องจักสานของชาวบ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา มีจุดประสงค์ส่วนใหญ่ทำขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยในชีวิตประจำวันเป็นหลัก อาจจะเป็นการใช้สอยในอาชีพการงาน การใช้สอยค่านอุปโภคและบริโภค ตลอดจนจนถึงการใช้สอยในชนบประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา

การกำหนดหน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักสานมีผลต่อกระบวนการสร้างสรรค์เป็นอย่างมาก เพราะหน้าที่ใช้สอยจะส่งผลถึงการกำหนดองค์ประกอบอื่น ๆ ของเครื่องจักสาน เริ่มตั้งแต่กำหนดว่า เครื่องจักสานชนิดนั้นทำขึ้นเพื่อประโยชน์อะไร ใช้เป็นภาชนะใส่สิ่งของเฉพาะอย่าง หรือใส่สิ่งของหลายอย่างหลายชนิด ใช้กักจับสัตว์น้ำชนิดใด

ต่อจากการกำหนดหน้าที่ก็เป็นการกำหนดลักษณะในการใช้เครื่องจักสานนั้นว่า จะมีลักษณะการใช้สอยอย่างไร เช่น จะใช้หาบ หิ้ว แบก หาม ปูนั่ง ทั้งอยู่บนดินหรือน้ำ เป็นต้น เมื่อกำหนดรูปแบบและหน้าที่ในการใช้สอยแล้ว ก็จะต้องมีการกำหนดขนาด รูปทรงว่า ควรมีขนาดเล็กหรือใหญ่ มีรูปทรงอย่างไร จึงจะสามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยได้สมบูรณ์ที่สุด ตลอดจนการเลือกวัสดุของเครื่องจักสานนั้นด้วย

จะเห็นได้ว่า หน้าที่ใช้สอยของเครื่องจักสานเป็นตัวกำหนดที่สำคัญในการทำหัตถกรรมเครื่องจักสานให้ตรงกับความต้องการในการใช้งาน ซึ่งชาวบ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา ได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องมีการทำเครื่องจักสาน จึงมีการทำตั้งแต่มีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านนี้ ซึ่งวิธีการทำได้ผ่านการชักเถลา ทดลองมาเป็นเวลาช้านาน จนได้รับการยอมรับว่า เครื่องจักสานชนิดนั้นมีความคงทนและมีประโยชน์ใช้สอยจนเป็นที่ยอมรับของคนในหมู่บ้าน และมีการถ่ายทอดวิธีการทำเครื่องจักสานสืบทอดกันมาจากคนรุ่นหนึ่ง ไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่อง โดยรูปแบบของเครื่องจักสานที่ทำในปัจจุบัน ยังคงมีรูปแบบเช่นเดียวกับที่ทำมาในอดีต กล่าวได้ว่าเป็นรสนิยมตกทอด (Traditional Taste) ของคนในหมู่บ้านที่ยอมรับความชาญฉลาดของคนในอดีตที่ได้ออกแบบ

เครื่องจักสานตรงกับความต้องการของผู้ใช้ จนมีการ สืบทอดการทำเครื่องจักสาน มาจนทุกวันนี้

เมื่อเครื่องจักสานมีการ สืบทอดต่อ ๆ กันมา ทำให้เครื่องจักสานมีการ ค้ำรงอยู่ต่อไป ชาวบ้านหนองป่าทองยังคงมีรสนิยมในการใช้เครื่องจักสานที่ทำจาก ไม้ไผ่ และชมชอบความงามของเครื่องจักสานเหล่านี้ ทำให้มีการผลิตเครื่องจักสาน ต่อไป ถึงแม้ว่าจะมีผลิตภัณฑ์พลาสติกที่ปรับเปลี่ยนแบบเครื่องจักสานที่ทำจากไม้ไผ่ เช่น ตะแกรง กระจาด ตะกร้า ฝาชี และถึงถูกความสนใจในก้านสีสรรและรูปแบบ ที่แตกต่างออกไปจากเครื่องจักสานที่ใช้จำเจ แต่ชาวบ้านหนองป่าทองยังคงมี การอนุรักษ์ และสืบทอดการทำเครื่องจักสานของหมู่บ้านไว้มิให้สูญหาย เป็นรสนิยม ตกทอดที่สืบต่อกันมา แต่ควรระวังไว้ว่า ถ้ารสนิยมของผู้ใช้เปลี่ยนไปเป็นนิยม ชมชอบสินค้าที่ทำจากพลาสติกเมื่อไร หักลดกรรมเครื่องจักสานของบ้านหนองป่าทอง อำเภอมโนรมย์ จันทบุรี ก็จะ เป็นเพียงผลงานที่ให้คุณค่าหลัง รั้วเท่านั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทั้งเอกสาร การสำรวจ การสังเกต และการสัมภาษณ์ผู้ที่ประกอบอาชีพจักสาน ผลของการวิจัยได้สรุปไว้ก่อนต้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้พบปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในการผลิตเครื่องจักสานของบ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา จึงนำมารวบรวมไว้ และขอเสนอแนะในการแก้ปัญหาและอุปสรรคในการผลิตหัตถกรรมเครื่องจักสานของบ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทราไว้ในที่นี้ด้วย เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้สนใจและผู้ที่เกี่ยวข้องได้ส่งเสริมและสนับสนุนอาชีพจักสานให้คงอยู่ตลอดไป

ปัญหาและอุปสรรคในการผลิตหัตถกรรมเครื่องจักสานของบ้านหนองปลาทอง อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา มีดังนี้

1. ปัญหาค่านอุปนิสัย เนื่องจากอุปนิสัยของชาวบ้านหนองปลาทองมีความมักน้อย จึงไม่กระตือรือร้นที่จะขยายกำลังการผลิตให้มากขึ้น โดยไม่คิดที่จะประกอบอาชีพหัตถกรรมเป็นอาชีพหลัก จะทำการผลิตเพื่อให้พอใช้สอยเท่านั้น และมีความรักอิสระ ไม่ผูกพันตนเอง แม้ว่าจะมีผู้ว่าจ้างมาให้ทำการผลิต ผู้ผลิตก็ไม่รับทำงานตามสั่ง แต่พอใจที่จะทำการผลิตเท่าที่ตนพอใจเท่านั้น นอกจากนี้ ยังมีอุปนิสัยไม่ชอบการเปลี่ยนแปลงการผลิต ทำให้เกิดปัญหาในการฝึกอบรมการผลิตและการพัฒนาเทคนิคการผลิตให้แก่ผู้มีความรู้ทางค่านหัตถกรรมอยู่แล้ว มักจะปรากฏว่า ผู้ที่มารับการฝึกอบรมไปปฏิบัติ แต่ยังคงใช้วิธีการผลิตแบบเดิมที่เคยทำการผลิตมา

2. ปัญหาบ้านขาดแคลนช่างฝีมือ เนื่องจากผลตอบแทนจากการประกอบอาชีพทางบ้านช่างหัตถกรรมมีรายได้น้อย จึงไม่สนใจที่จะศึกษาการผลิตเป็นอุตสาหกรรมในครอบครัวอย่างแท้จริง แต่ส่วนใหญ่จะผลิตเป็นอาชีพรองเมื่อมีเวลาว่าง จึงทำให้ขาดความชำนาญในการผลิต นอกจากนี้ ความเจริญทางบ้านอุตสาหกรรมทำให้คนหนุ่มสาวที่เป็นวัยแรงงาน ไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้จำนวนช่างฝีมือทางบ้านหัตถกรรมที่มีอยู่ลดน้อยลง

3. ปัญหาทางบ้านผู้ผลิตไม่มีความรู้เพียงพอ ในการที่จะนำวัตถุดิบที่มีอยู่มารผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการใช้สอย และถ้าวัตถุดิบที่มีอยู่มีจำนวนน้อยลง ก็ไม่สามารถหาวัตถุดิบมาทดแทนได้

4. ปัญหาการแข่งขันกับวัสดุอื่น เนื่องจากปัจจุบันได้มีการผลิตภาชนะจากพลาสติกหรือวัสดุสังเคราะห์จากโรงงานออกจำหน่ายในราคาต่ำ เพราะการผลิตแต่ละครั้งเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้นทุนการผลิตถูกกว่าเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ผลิตด้วยมือ ดังนั้นกว่าจะผลิตได้แต่ละชิ้น ก็ต้องใช้เวลานาน ทำให้ต้นทุนการผลิตสูง จึงทำให้ราคาจำหน่ายผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่มีราคาแพงกว่าผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากพลาสติกหรือวัสดุสังเคราะห์อื่น ๆ

5. ปัญหาค่านวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิต ในการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ในปัจจุบันนี้วัตถุดิบหายาก มีปริมาณไม่เพียงพอต้องไปซื้อจากที่อื่น ทำให้สิ้นเปลืองมากขึ้น และยังเสียค่าใช้จ่ายในการไปซื้ออีกด้วย

6. ปัญหาทางบ้านปริมาณการผลิตที่ไม่แน่นอน เนื่องจากหัตถกรรมเครื่องจักสานมีระบบการผลิตในครอบครัว ดังนั้นปริมาณการผลิตจึงมักขึ้นอยู่กับอาชีพหลักของชาวบ้านหนองปลาทอง ซึ่งส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา จะใช้เวลาว่างมาทำการผลิตเครื่องจักสาน ดังนั้นปริมาณการผลิตจึงมีมากในช่วงที่ว่างจากการทำนา แต่เมื่อถึงฤดูการทำนา ก็หยุดการผลิตหรือผลิตบ้างแต่ปริมาณไม่มาก เพราะมีเวลาน้อย เมื่อมีการสั่งซื้อปริมาณมาก ๆ ก็จะสามารถผลิตได้ไม่เพียงพอกับความต้องการ ทำให้เสียโอกาสในการจำหน่าย นอกจากนี้เรื่องของสายตากก็เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผลิตเครื่องจักสานได้ช้าลงกว่าเดิม

7. ปัญหาคุณภาพของหัตถกรรมเครื่องจักสาน เนื่องจากระบบการผลิตเครื่องจักสานเป็นระบบการผลิตในครอบครัว และจะทำการผลิตเมื่อมีเวลาว่าง ถ้ามีการสั่งซื้อในปริมาณมาก ๆ จากผู้ซื้อรายใหญ่ ซึ่งจะต้องผลิตเป็นจำนวนมาก ผู้ผลิตจะไม่ประณีตและไม่พิถีพิถันในการผลิตเท่าที่ควร หรืออาจจะมีการรวบรวมจากแหล่งผลิตหลายแห่ง เพื่อให้ได้ปริมาณการผลิตที่เพียงพอกับความต้องการ ทำให้มีปัญหาคุณภาพและมีมือในการผลิตที่ไม่เหมือนกัน

8. ปัญหาเรื่องการตลาด การตลาดเป็นสิ่งสำคัญเพราะเมื่อผลิตขึ้นมาแล้วไม่สามารถนำไปจำหน่าย เนื่องจากหาตลาดไม่ได้ หรือบางครั้งจำหน่ายได้ แต่ก็มีราคาถูก ทำให้ผู้ผลิตหมดกำลังใจที่จะทำการผลิตเครื่องจักสาน

9. ปัญหาทางด้านการราคา เนื่องจากลักษณะการผลิตเครื่องจักสาน เป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรมในครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ โดยใช้เวลาที่มีในห้องถิ่น ไม้ไผ่ ไม้ไผ่ แรงงานจากสมาชิกในครอบครัว เมื่อผลิตแล้วจำหน่ายได้เงินมาเท่าไรก็มักจะคิดว่าเป็นกำไรหรือรายได้ ดังนั้นราคาจำหน่ายจึงต่ำ แต่เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจการครองชีพในปัจจุบันทำให้คล้ายกับว่าเป็นรายได้ที่ต่ำ เมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพประเภทอื่น ทั้งที่การผลิตเครื่องจักสานต้องใช้เวลาและมีมือในการผลิต จึงทำให้ผู้ผลิตน้อยลง

จากปัญหาดังกล่าวนี้ เป็นอุปสรรคที่สำคัญที่ทำให้หัตถกรรมเครื่องจักสานไม่พัฒนาเท่าที่ควร ดังนั้นจึงควรหาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ เพื่อให้หัตถกรรมเครื่องจักสานคงอยู่ตลอดไป มิให้สูญหายไปไหนตราบนานเท่านาน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อเสนอแนะในการแก้ไขป้หาและอุปสรรคในการผลิตหัตถกรรมเครื่องจักสาน
ของบ้านหนองปลาทอง อำเภอนพมิตรคาม จังหวัดพะเยา ที่ควรทำมีดังนี้

1. เปิดการฝึกอบรมให้แก่ประชาชน

กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมใ้เปิดให้มีการฝึกอบรมหัตถกรรมประเภทต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด ควรจะเปิดการฝึกอบรมให้กระจายไปในท้องถิ่นตามชนบทให้มากขึ้น โดยมีศูนย์กลางแต่ละจังหวัดเพื่อจะได้ติดต่อประสานงานได้สะดวก และควรจัดให้มีหลักสูตรการฝึกอบรมหัตถกรรมตามที่ตลาดต้องการ ประสานงานกับสถาบันการศึกษาของแต่ละจังหวัดด้วยการสร้างวิทยากรประจำท้องถิ่นซึ่งมาจากครูในท้องถิ่นนั้น ๆ เพื่อนำความรู้ไปถ่ายทอดให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตน เพราะว่า ทางด้านจิตวิทยา ประชาชนจะมีความเชื่อถือครูในท้องถิ่นของตนมากกว่าผู้ที่มาจากที่อื่น

2. จัดงานแสดงศิลปหัตถกรรมเครื่องจักสาน

งานแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียนประจำปี และการแสดงหัตถกรรมพื้นบ้านมีส่วนช่วยในการส่งเสริมให้ประชาชนมีความสนใจในเครื่องจักสานมากขึ้น สมควรที่จะจัดให้มีขึ้นในท้องถิ่นในโอกาสอันเหมาะสมหรือจะจัดเป็นประจำทุกปี วิทยากรร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ควรจัดแสดงศิลปหัตถกรรมในต่างประเทศในโอกาสต่าง ๆ เพื่อเป็นการเผยแพร่สินค้าหัตถกรรมไทย แต่ทั้งนี้ควรเน้นผลิตภัณฑ์ที่ตลาดต้องการเพื่อจำหน่ายด้วย ซึ่งจะเป็นการช่วยส่งเสริมการจำหน่ายสินค้าประเภทนี้ทางหนึ่งด้วย

3. จัดประกวดแข่งขันผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน

ควรจะทำอย่างจริงจังและเน้นให้เห็นถึงความสำคัญในการให้เกียรติแก่ช่างฝีมือ โดยการส่งเสริมยกระดับให้มีคุณภาพที่สูงขึ้นด้วยการจัดให้มีรางวัลสำหรับผลิตภัณฑ์หัตถกรรมแบบใหม่ ๆ ที่ดีที่สุด

กรรมการตัดสินการประกวด ควรเลือกเฉพาะผู้ที่มีความรู้ความชำนาญอย่างคิทุกคน และการตัดสินการประกวดทุกครั้ง ควรให้มีการแสดงกฎเกณฑ์การตัดสินของคณะกรรมการให้แก่ผู้เข้าประกวดได้ทราบ และควรมีการวิจารณ์ผลงานที่ส่งเข้าประกวดทุกชิ้นว่า มีข้อดีข้อเสียและควรปรับปรุงในการผลิตในครั้งต่อไป

ควรมีบัญชีรายช้อช่างฝีมือหัตถกรรมเครื่องจักสานทุก ๆ จังหวัดภายหลังจากการจัดประกวดผลิตภัณฑ์ ควรให้มีการฝึกอบรมหัตถกรรมเครื่องจักสานเพิ่มเติม การดูงาน การจัดหาตลาดผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานให้ช่างฝีมือหัตถกรรมเหล่านั้น หรือให้บริการทางการเงินลงทุน จะทำให้ผู้ประกอบการประกวดมีกำลังใจมากกว่าการแจก ภูมิบัตรรับรองและเงินรางวัล ซึ่งจะทำให้มีช่างฝีมือเพิ่มขึ้น

4. ให้ความช่วยเหลือทางการเงิน

ควรให้ความช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้ผลิตที่ขาดแคลนเงินทุนด้วยการให้เงินกู้ การพิจารณาเรื่องหลักทรัพย์ค้ำประกันและหลักเกณฑ์ระเบียบวิธีการให้กู้ที่ไม่ยุ่งยาก

5. ให้ความช่วยเหลือ ให้หลักประกันในค่านาราคาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน

ควรให้มีกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ควบคุมให้มีหลักประกันในค่านาราคาจำหน่าย ทั้งผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายในประเทศและจำหน่ายยังต่างประเทศ เพื่อป้องกันการขาย คักราคา

6. ให้ความช่วยเหลือทางเทคนิคการผลิตเครื่องจักสาน

โดยการแนะนำการใช้เครื่องมือและอุปกรณ์เครื่องทุ่นแรงในการผลิต รวมทั้งการให้ความรู้ทางด้านการผลิต ที่สามารถผลิตได้ง่ายและรวดเร็วเพื่อลดต้นทุนการผลิต และประหยัดทรัพยากรธรรมชาติ โดยการใช้เทคนิควิธีการสมัยใหม่ และการนำวัสดุอื่นที่มีในท้องถิ่นมาทดแทนไม้ไผ่ ตลอดจนการช่วยเหลือทางเทคนิควิชาการในการป้องกันมอดและแมลง ให้เครื่องจักสานสามารถใช้ได้ทนทานอีกด้วย

7. ให้การส่งเสริมทางด้านวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตเครื่องจักสาน

ควรวางนโยบายและเป้าหมายในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน ไม้ไผ่ให้แน่ชัด ด้วยการวางแผนระยะสั้นและระยะยาว

การวางแผนระยะสั้น

- จัดตั้งกลุ่มรวมทุนไปซื้อวัตถุดิบจากแหล่งอื่น

- รวบรวมรายชื่อแหล่งวัตถุดิบ ชนิดของไม้ไผ่ของทุกจังหวัด รวมทั้ง

ปริมาณที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้ทางกลุ่มสมาชิกทราบ เพื่อเลือกแหล่งวัตถุดิบที่ใกล้ที่สุดใน การจัดซื้อและประหยัดค่าขนส่ง

- ทาวิธีการใช้ไม้ไผ่ให้คุ้มค่าและประหยัด โดยการเปลี่ยนรูปแบบ และลักษณะการผลิต และมีรูปแบบที่ตลาดต้องการ

การวางแผนระยะยาว

- ควรมีการส่งเสริมให้มีการปลูกป่าไผ่ เพื่อทดแทนวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติซึ่งนำมาผลิตเครื่องจักสาน โดยทำการปลูกทุกครั้งที่มีการตัดไม้ไผ่มาใช้ เพื่อป้องกันไม่ให้ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติให้หมดไปโดยไม่มีการอนุรักษ์ไว้ เพราะถ้าหากปล่อยให้ใช้วัตถุดิบเหล่านี้หมดไป ก็จะทำให้อาชีพการผลิตเครื่องจักสานไม้ไผ่ไม่มีอีกต่อไป

- การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนไม้ไผ่ ควรเป็นนโยบายของรัฐบาล โดยการควบคุมการนำวัตถุดิบจากธรรมชาติมาใช้ในการผลิตให้เหมาะสม เพราะปัจจุบัน รัฐบาลไม่ได้ควบคุมการใช้วัตถุดิบให้เหมาะสม ทำให้ปริมาณของวัตถุดิบมีไม่เพียงพอ

- รัฐบาลควรทบทองจัดพื้นที่เพาะปลูกไม้ไผ่ที่สามารถใช้ทำผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานได้ ก็จะทำให้สามารถควบคุมคุณภาพของวัตถุดิบได้ เช่น การป้องกันมอดและแมลงต่าง ๆ

8. ส่งเสริมและควบคุมคุณภาพและปริมาณการผลิตเครื่องจักสาน

ควรส่งเสริมให้มีการผลิตโดยสม่ำเสมอ ซึ่งจะต้องมีสิ่งจูงใจที่จะให้ทำการผลิตเป็นอาชีพ ซึ่งจะต้องมีรายได้จากการผลิตเครื่องจักสานมากกว่ารายได้จากการประกอบอาชีพหลัก จึงจะสามารถทำการผลิตโดยสม่ำเสมอ และมีปริมาณการผลิตที่เพียงพอกับความต้องการของตลาด และจะต้องมีคุณภาพและราคาที่แน่นอนเหมาะสม โดยเน้นความประณีตเป็นสำคัญ นอกจากนี้ควรประชาสัมพันธ์ให้คนในท้องถิ่นอื่นเห็นคุณค่าของงานหัตถกรรมที่นี้ จึงจะสร้างแรงจูงใจด้านการตลาดให้พวกเขาต้องการเพิ่มผลผลิตที่มีคุณภาพเพิ่มขึ้น

9. ให้ความช่วยเหลือทางด้านการตลาดหัตถกรรมเครื่องจักสานให้มากขึ้น

ศึกษาการเปลี่ยนแปลงรสนิยมของผู้ซื้อ เนื่องจากสินค้าหัตถกรรมเครื่องจักสานผลิตขึ้นเพื่อจำหน่าย ดังนั้น จึงต้องศึกษาการเปลี่ยนแปลงของผู้ซื้อ นอกจากนี้ ผู้ขายสินค้าเครื่องจักสานควรนำความคิดเห็นจากการติดต่อดูกค้าให้ผู้ผลิตทราบ เพื่อจะได้ผลิตให้ตรงกับความต้องการของตลาด

10. จัดตั้งสหกรณ์การจักสานขึ้น เพื่อ

- ให้ความช่วยเหลือในการจัดหาวัตถุดิบมาให้ผู้ผลิตเครื่องจักสาน
 - ปรับปรุงค้ำนรูปแบบใหม่ ๆ มาทดลองผลิต
 - ช่วยให้มีการติดต่อทางค้ำนการตลาด
 - มีการควบคุมราคาให้สม่ำเสมอ เพื่อไม่ให้ผู้ผลิตขายค้ำราคาถากัน
 - ให้ความช่วยเหลือทางค้ำนการเงินแก่ผู้ผลิตและผู้จำหน่าย
 - ให้มีการจัดเก็บสต็อคสินค้าเครื่องจักสานที่ผลิตได้จำนวนมาก
- ในระยะเวลาว่างจากการเกษตร เพื่อเก็บไว้จำหน่ายในฤดูกาลทำเกษตรกรรมที่ไม่ได้ทำการผลิต หรือทำการผลิตได้จำนวนน้อย ไม่เพียงพอกับความค้ำงการของตลาด
- ปรับปรุงทางค้ำนเทคนิคการผลิต เพื่อให้เครื่องจักสานมีคุณภาพดีขึ้น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการถ่ายค้ำค้ำดกรรมเครื่องจักสานโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้ำงท้องถิ่นกันออกไป
2. ควรมีการวิจัยการศึกษาที่พัฒนาศักยภาพของชุมชน ซึ่งจะเป็แนวทางเสริมให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ โดยนำศักยภาพของชุมชนมาใช้ประโยชน์ในค้ำนการศึกษา

ศูนย์วิทยพักร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย